

Забавская, И. И. Яўрэйская адукацыя ў Беларусі ў пачатку XX стагоддзя/ Забаўская І.І. /
Актуальныя праблемы айчынай і сусветнай гісторыі: зборнік навуковых прац / Беларускі
дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка; рэдкал.: [М.М.Забаўскі і інш.]. – Мінск:
БДПУ, 2013 – 246 с. – С. 107-112

І.І. Забаўская

Яўрэйская адукацыя ў Беларусі ў пачатку XX стагоддзя

Даследаванне стану яўрэйскай адукацыі неабходна для ўяўлення агульнай гісторыі культуры Беларусі ў пачатку XX ст., перыяд фарміравання беларускай нацыі. Неабходна адзначыць, што гэта праблема вывучалася яшчэ ў дарэвалюцыйны час, да пачатку першай сусветнай вайны. Некалькі артыкулаў (Г. Аляксандрава, Л. Мышкоўскага і інш.) з'явіліся ў 20х-30х гг. Але яны насілі не навуковы, а адукацыйна-асветніцкі характар. У 1996 г. была абаронена кандыдацкая дысертацыя І.П. Герасімавай “Яўрэйская адукацыя ў XIX- пачатку XX ст. і адносіны да яе Расійскага самадзяржаўя”, якая запоўніла гістарыяграфічны прабел. На сучасным этапе праблемы яўрэйскай адукацыі ў заходніх губернях і шляхі яе развіцця разглядаюць у сваіх навуковых працах Л. Шкуцько, Л. Смілавіцкі, Д. Лаўрыновіч, Э. Іофе і інш.

На мяжы XIX-XX ст. ва ўсім свеце налічвалася каля 14 млн. яўрэяў. У літве і Беларусі, дзе ўчыльнасць ў гарадах і мястэчках была асабліва вялікай, 40% яўрэяў займаліся рамесствамі і фабрычнай працай і толькі 32%- гандлем (дарэчы на Украіне гэтыя суадносіны былі адпаведна 32 % і 44%) [1,с. 538]. Працэс пераходу яўрэяў да фізічнай працы адбываўся імкліва. Зараджэнне рабочага класа сведчыла аб адыходзе той эпохі, калі амаль усе яўрэі належалі да аднаго класу сярэдняй і дробнай буржуазіі. Некваліфікаваныя рабочыя імкнуліся эмігрыраваць.

У другой палове XIX ст. урад правёў законы, якія давалі правы яўрэям, атрымаўшым свецкую адукацыю вызваляцца ад воінскай павіннасці, магчымасць пражываць на тэрыторыі ўсей Імперыі. Але шырокія масы яўрэяў бачылі ў гэтым небяспеку асіміляцыі і не ўхвалялі адукацыю сваіх дзяцей у дзяржаўных школах. Хваля пагромаў у 80-х гг. XIX ст. у Адэсе, Кіеве, варшаве, Ніжнім Ноўгарадзе і інш. Гарадах, а затым у пачатку XX ст. у Кішыневе, Гомелі, Адэсе паўплывалі нават на асветніцкія колы яўрэйства, якія падтрымлівалі мерапрыемствы ўрада і яны влучылі ідэю стварэння сістэмы нацыянальнай школы.

Сістэма яўрэйскай адукацыі ўключала навучальныя установы некалькіх накірункаў. Неад'емнай часткай абшчыннага жыцця беларускіх яўрэяў былі хедэры. Яны былі самай распаўсюджанай нацыянальнай яўрэйскай установай. Па перапісу 1897 г. па губернях іх колькасць вагалася ад 499 у Віцебскай да 977 у Мінскай губернях. У сярэднім у хедэрах навучалася па 10-12 дзяцей розных сацыяльных груп насельніцтва (колькасць навучэнцаў у некаторых дасягала 40-45 вучняў).

Для дзяцей-сірот і дзяцей беднаты прызначаліся Талмід-торы. Тут побач з яўрэйскімі прадметамі навучалі і агульнаадукацыйным, а таксама розным рамёствам, вышэйшым і інш. Звычайна навучанне вялося на працягу 3 гадоў.

Для жадаючых працягваць адукацыю ў традыцыйным духу, галоўнай навучальнай установай заставалася іешыва. З 1887 г. у іешывах выкладалася і руская мова. Менавіта выпускнікі іешыў станавіліся равінамі, духоўнымі кіраўнікамі і лідэрамі яўрэйскіх абшчын.

Дзяржаўныя яўрэйскія вучылішчы дзейнічалі на тэрыторыі Беларусі ў адпаведнасці з Палажэннем ад 1844 г. Яны разглядаліся яўрэямі як школьная павіннасць і сваіх дзяцей у іх не пускалі. Часта каб не супярэчыць уладам у казенным вучылішчы запісвалі дзяцей беднякоў. На мяжы XIX- XX ст. на

тэрыторыі Беларусі былі толькі 44 яўрэйскія пачатковыя дзяржаўныя школы (каля 14 % ад агульнай колькасці яўрэйскіх навучальных устаноў). Шырокае распаўсюджанне мелі прыватныя школы, якія ўтрымліваліся за кошт грамадскіх суполак.

Дастаткова складанай праблемай была падрыхтоўка настаўнікаў для яўрэйскіх навучальных устаноў. Адзінай навучальнай установай, якая вяла падрыхтоўку яўрэйскіх настаўнікаў быў яўрэйскі настаўніцкі інстытут. А тая яўрэйская моладзь, якая атрымлівала адукацыю ў звычайных універсітэтах, працавала ў звычайных гімназіях і не магла выкладаць яўрэйскія прадметы.[4]

Сістэма яўрэйскай адукацыі садзейнічала захаванню і перадачы з пакалення ў пакаленне нацыянальнай традыцыі і садзейнічала распаўсюджанню адукацыі сярод шырокіх яўрэйскіх пластоў.

У пачатку ХХ ст. яўрэйскі грамадска-палітычны рух падзяляўся на тры плыні. Першую складалі сіяністы, якія імкнуліся да стварэння ўласнай дзяржаўнасці на тэрыторыі Палесціны. Прыхільнікі другой плыні лічылі, што яўрэі павінны развіваць сваю нацыянальную культуру і імкнуліся да аўтаноміі ў самой Расіі. Прадстаўнікі трэцяй - вялі барацьбу за ліквідацыю абмежаванняў у правах яўрэяў, пашырэнне грамадзянскай і палітычнай свабоды ўсіх народаў насяляючых Імперыю.

Найбольш яркім дзеячам яўрэйскага палітычнага руху быў гісторык С.М. Дубноў (1860-1942 гг.). Ён вылучыў формулу яўрэйскага аўтанамізму: "Яўрэі ў любой краіне, прымаючы актыўны ўдзел у яе грамадзянскім і палітычным жыцці, карыстаюцца усімі правамі, прысвоеным яе грамадзянам, як асобным людзям і як членам сваіх нацый. Грамадзянскі раўнапраўныя, яўрэі дабіваюцца і нацыянальнага раўнапраўя ў межах якія дапускаюцца цэласнасцю пэўнага дзяржаўнага арганізма". [5, с. 83]

У верасні 1906 г. С.М. Дубноў выступіў у Санкт-Пецярбургу з ініцыятывай стварэння Яўрэйскай народнай партыі (Фолькспартей). У напісанай ім праграме адзначалася, што толькі заваёва ўнутранай сацыяльна-культурнай аўтаноміі яўрэйскіх абшчын можа выратаваць яўрэяў ад нацыянальнай смерці. Адпаведна праграмы свецкая абшчына павінна быць у ярэяў адзінкай самакіравання. Менавіта яна павінна ўзначальваць навучальныя ўстановы. Мова выкладання ў школах вызначалася бы ў залежнасці ад абставін і пажадання бацькоў: іўрыт, ідыш ці іншая мова. Новая партыя планавала дабівацца права карыстацца народнай мовай ў дзяржаўных і грамадскіх установах, адлічэння з дзяржаўнага бюджэта на яўрэйскія пачатковыя школы. [6, с. 110]

Платформа Яўрэйскай народнай групы ў яўрэйскім пытанні вызначала палітыку кадэтаў. Патрабаванні ЯНГ утрымлівалі ў тым ліку і “шырокі доступ яўрэйскіх мас да агульнай і спецыяльнай адукацыі, наданне выхаванню і адукацыі нацыянальнага характару” [6, с. 111]. Тым не менш, лідэры ЯНГ лічылі, што яўрэйскія дзеці павінны навучацца і ў агульнадзяржаўных школах.

Можна канстатаваць, што патрабаванне прадастаўлення раўнапраўя яўрэям было выражэннем агульнапрынятага ў палітычным жыцці Еўропы прынцыпа, але прызнанне “правоў нацыянальнай меншасці” і стварэнне палітычнага цэнтра было зусім новай з’явай.

У некаторых краінах хутка расла сетка школ, заснаваная сіянісцкай арганізацыяй “Тарбут” (“Культура”); і ўсе выкладанне вялося на іўрыце; пры ей ствараліся яўрэйскія настаўніцкія семінарыі. Колькасць навучэнцаў у гэтых школах толькі ў Польшчы і Літве дасягала дзесяткаў тысяч. У Беларусі існавалі таксама рэлігійныя школы “Тахкемоні”.

Звяржэнне царскай улады ў 1917 г. і закон аб грамадзянскім раўнапраўі яўрэяў абудзілі культурнае і грамадскае жыццё яўрэяў. У кароткі тэрмін узніклі

новыя яўрэйскія навучальныя ўстановы. У гарадах і мястэчках былі заснаваны філіялы “Тарбута” і адчынены дзiesiąткі культурна- выхаваўчых устаноў.

Паколькі большасць яўрэяў карысталася сваёй, асобнай мовай і мела свае абшчыны і навучальныя ўстановы у пачатку 1918 г. савецкія ўлады зацвердзілі пры народным камісарыяце па справах нацыянальнасцей асобны камісарыят па яўрэйскіх справах. Пачаўся новы этап у гісторыі яўрэйскай адукацыі

Літаратура

1. Очерк истории еврейского народа. Под ред. проф. Ш. Эттингера Библиотека-Алия. -1990. - 823 с.
2. Иешива. // Краткая еврейская энциклопедия. – Иерусалим, 1982. –Т. 2- с. 782- 794.
3. Сборник материалов об экономическом положении евреев в России. В 2 т. – СПб. 1904. – Т. 2. – 390 с.
4. Герасімава, І.П. Перадумовы і станаўленне хасыдызму на Беларусі // Нацыянальная палітыка Расійскага самадзяржаўя на Беларусі ў канцы XVIII- пачатку XIX ст.ст. І.П. Герасімава. – Зборнік навуковых прац. – Мінск. – 1995. –с. 180-194.
5. Дубнов, С.М. Письма о старом и новом еврействе (1897- 1907) /С.М. Дубнов – Систематически обработанное и дополненное издание. –СПб.: Тип. т-ва «Общественная польза», 1907. – 370с.
6. Лавринович, Д.С. Деятельность конституционно-демократической партии и «Союза 17 октября» в Беларуси (1905- 1918 гг.): монография/ Д.С. Лавринович. – Могилев: УО «МГУ им. А.А. Кулешова», 2009. – 336 с.